

**Лариса Лук'янова,
м. Київ**

КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ

Вступ. Освіта дорослих – феномен, притаманний високорозвиненим країнам світу. Її доцільність є загально визнаним фактом, оскільки переважна більшість країн своїм технологічним, соціокультурним і економічним прогресом зобов'язані освіті дорослих.

Освіта дорослих як відносно самостійний соціальний інститут, має свій власний вектор розвитку, тісно взаємопов'язаний з іншими інститутами суспільства й здійснює випереджувальний вплив на всі інші сфери (економіку, політику, науку, право, безпеку, ідеологію тощо). Вона має наскрізний характер і здійснюється в межах загальної середньої, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти. Освіта дорослих є чинником, який забезпечує безпосередній процес розвитку особистості й визначає шляхи реалізації та оновлення цього процесу. Її сутність передбачає не лише наявність економічного підґрунтя, а й реалізацію морально-розвивальної функції, що уможлиблює всебічний розвиток особистості шляхом поступового збагачення попередньо набутих знань і вмінь. Розуміння феномена освіти дорослих вимагає інтеграції зусиль представників фундаментального знання про людину – філософів, культурологів, антрополога, соціологів, економістів тощо.

Розробка концепції освіти дорослих (далі – Концепції) як складової освіти упродовж життя зумовлена необхідністю оновлення й осучаснення соціально-економічних і духовних умов розвитку українського суспільства; процесами становлення демократичної, правової, соціальної держави, розвитком громадянського суспільства; інтеграцією України до Європейського співтовариства; необхідністю модернізації освіти, а також впровадженням Національної рамки кваліфікацій, яка є засобом удосконалення системи загальної середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти і навчання протягом життя. Освіта дорослих розглядається як важлива невід'ємна складова безперервної освіти (освіти впродовж життя).

Положення Концепції ґрунтуються на об'єктивних змінах в освітній сфері, на досягненнях науки у контексті усвідомлення особистістю власної життєдіяльності, на принципових відмінностях між дорослою і недорослою людиною.

Концепція спрямована на подолання суперечностей: між об'єктивною потребою розвитку навчання дорослих у системі формальної, неформальної й інформальної освіти та нерозробленістю належного нормативно-правового, науково-методичного, організаційного забезпечення; необхідністю врахування потреб ринку праці, вимог роботодавців, а також освітньо-культурних потреб дорослих, мотиваційних, ціннісних орієнтацій дорослих громадян щодо особистісної самореалізації та відсутністю сучасних технологій їхньої професійної підготовки і перепідготовки; зрослими вимогами роботодавців до рівня професійної компетентності працівників і відсутністю комплексної науково обґрунтованої системи організації їхньої професійної перепідготовки.

Концепція розроблена з урахуванням положень Болонської (1999 р.), Лісабонської (2000 р.) і Копенгагенської (2002 р.) декларацій; П'ятої міжнародної конференції освіти дорослих (Гамбург, 1997 р.); Міжнародної ради з освіти дорослих (Дамаск, 2000 р.); Софійської конференції освіти дорослих (Софія, 2002 р.); Концепції розвитку дорослих у країнах-учасниках Співдружності Незалежних Держав (Москва, 2006 р.); рекомендаціями десяти Тижнів освіти дорослих в Україні.

1. Основні поняття

Освіта дорослих – складова системи неперервної освіти, метою якої є *соціально-економічна адаптація дорослої людини до перетворень*, що відбуваються у суспільстві; пролонгований процес і результат розвитку й виховання особистості, засобами реалізації освітніх програм та послуг упродовж життя.

Дорослість – етап онтогенезу, що характеризується найвищим рівнем розвитку духовних, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей людини. На цьому етапі формуються специфічні особливості Я-концепції, спонукальної та емоційної сфер особистості, змінюється спосіб життєдіяльності, *з'являється життєвий досвід, виникають нові типи соціальних взаємовідносин* (створення сім'ї, сімейні стосунки, батьківські функції, кар'єра, творчі досягнення тощо).

Форми освіти дорослих визнані ЮНЕСКО – *формальна освіта*, спрямована на одержання або зміну освітнього рівня та/або кваліфікації в навчальних закладах та установах освіти згідно з визначеними освітньо-професійними програмами і термінами навчання, заходами державної атестації, що підтверджується наданням відповідних документів про освіту; *неформальна освіта* – здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях (клубах, гуртках), під час індивідуальних занять з репетитором,

тренером й зазвичай не супроводжується наданням документа; *інформальна освіта* – індивідуальна пізнавальна діяльність (життєвий, соціальний досвід).

Технології навчання дорослих – способи реалізації змісту освіти дорослих, оптимальні й ефективні для віку та фізичного стану дорослої людини, що передбачають взаємодію змістової, процесуальної, мотиваційної, організаційної складових й сприяють диференціації та індивідуалізації освітніх програм на основі врахування набутих раніше знань, інших компетентностей і професійного досвіду людини, активізації діяльності, розкриттю потенційних можливостей, виробленню практичних навичок з метою виконання конкретних завдань тощо.

Андрагог – організатор навчання дорослих, консультант, співавтор індивідуальної програми навчання, який поєднує у своїй професійній діяльності й інші функції (надає допомогу у відновленні мотивації до навчальної і професійної діяльності, володіє змістом як андрагогічної, так і професійної діяльності тих, хто навчається, методологією андрагогічного супроводу самоосвіти дорослих (цільове підвищення кваліфікації, випереджувальне навчання основам науково-дослідної роботи, допомога у створенні проектів професійного й особистісного розвитку тощо).

Ринок праці – певний механізм, який функціонує на основі соціально-економічних і юридичних відносин між найманими робітниками, роботодавцями і державою, та регулює (збалансовує) співвідношення між пропозицією праці і попитом на неї, умовами праці, вартістю праці і її ціною.

Соціальне партнерство – система взаємовідносин між працівниками (їх представниками), що дозволяє враховувати взаємні інтереси сторін при всій їх протилежності та на цій основі досягати згоди з соціально-економічних питань, яка закріплюється у колективних договорах та угодах. Функціонування системи соціального партнерства здійснюється на тристоронній (трипартизм) співпраці спілки підприємців (підприємців), тобто роботодавців, профспілок та органів державної влади.

2. Мета і завдання концепції освіти дорослих

Мета Концепції полягає у формуванні цілісної, відкритої, гнучкої національної системи освіти дорослих, яка охоплює формальну, неформальну та інформальну освіту й спрямовується на задоволення освітніх поточних і перспективних потреб особистості, що сприятиме її всебічному розвитку, адаптації до постійно змінюваних соціально-економічних умов життєдіяльності.

Завдання Концепції:

– Приведення обсягів і змісту освіти дорослих у відповідність із поточними та перспективними потребами сучасного суспільства.

– Розширення освітніх послуг; розвиток міждержавного інформаційного обміну у сфері освіти дорослих; підвищення професійної і громадянської компетентності.

– Розширення доступності загальної, допрофесійної і професійної освіти, інших освітніх програм для різних груп населення, у тому числі й безробітних, осіб із обмеженими можливостями, осіб третього віку та осіб, які за певних обставин позбавлені можливості бути активними учасниками соціального, економічного й культурного життя суспільства тощо.

– Забезпечення органічної єдності з усіма ланками безперервної освіти шляхом урахування потреб ринку праці.

– Відродження просвітницької діяльності, спрямованої на підвищення загальної культури і соціальної активності дорослого населення.

– Підвищення умов і якості навчання дорослих для задоволення освітньо-культурних потреб особистості; забезпечення доступності, високої якості освіти.

– Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти дорослих.

3. Принципи освіти дорослих

– визнання права на освіту як одного із провідних фундаментальних прав людини у будь-якому віці; орієнтація на загальнолюдські цінності та ідеали гуманізму;

– оперативне й максимальне забезпечення освітніх потреб як суспільства загалом, так і окремого громадянина;

– системність в особистісному і професійному розвитку;

– доступність, безперервність і наступність освіти; визнання результатів попереднього навчання;

– взаємодія і партнерство державних органів, недержавних і громадських організацій у розвитку освіти дорослих;

– урахування специфіки культурно-освітніх потреб різних категорій дорослого населення;

– відповідність державним вимогам та освітнім стандартам.

4. Напрями реалізації концепції освіти дорослих

У галузі правового забезпечення:

– визнання освіти дорослих на державному рівні невід'ємною складовою національної системи освіти й розроблення відповідно до цього нових форм і методів її правового регулювання;

– визнання права людини на освіту впродовж життя, на доступ до освітніх та інформаційних ресурсів усіх видів;

- визнання суспільної корисності освіти дорослих, закріплення гарантій її розвитку через виокремлення спеціальних статей бюджету, розробки методики фінансової підтримки найбільш “віддалених” від системи освіти соціальних груп; забезпечення доступності освітніх послуг для усіх дорослих громадян України незалежно від рівня набутої раніше освіти, прибутків і місця проживання;

- законодавче закріплення вимог до координації і взаємодії різних суб’єктів діяльності у сфері освіти дорослих;

- розроблення пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства, яким регулюються можливості підвищення кваліфікації, перенавчання, надання додаткових освітніх послуг;

- сприяння процесам інституалізації освіти дорослих в Україні органами законодавчої і виконавчої влади, зокрема розроблення на законодавчому рівні механізму визнання результатів неформальної й інформальної освіти дорослих, у тому числі у галузі громадянської, культурної й екологічної освіти тощо.

У галузі управління

- розроблення механізмів державно-громадського управління системою освіти дорослих та забезпечення ефективних зв’язків між освітніми установами і ринком праці;

- розроблення і забезпечення реалізації стратегії децентралізації в управлінні освітою дорослих, де провідна роль у визначенні пріоритетів, організації та управління надається місцевим органам державної влади та органам місцевого самоврядування, зокрема у створенні умов для розвитку неформальної і додаткової освіти дорослих.

- створення місцевих, регіональних і національних структур та залучення неурядових організацій і громадських рухів для розвитку, координації, управління якістю й фінансування освіти дорослих;

- створення ефективної системи соціального партнерства у розвитку неформальної та інформальної освіти дорослих на національному і регіональному рівнях.

У галузі організаційного та науково-методичного забезпечення:

- розроблення професійних стандартів, заснованих на компетенціях, з метою забезпечення якості освіти дорослих;

- розроблення і введення спеціальності “Андрагогіка” у Класифікатор спеціальностей вищої професійної школи; розроблення й забезпечення реалізації ефективного механізму державного замовлення на підготовку педагогічного персоналу для роботи з дорослими у вищих педагогічних навчальних закладах III IV рівнів акредитації;

- створення системи підготовки і перепідготовки викладачів для роботи з дорослими, а також систематичного навчання керівників різних рівнів, які працюють в галузі освіти, промисловості, державному управлінні, сільському господарстві, підприємництві тощо;

- забезпечення психолого-педагогічного, соціального, науково-методичного, інформаційного супроводу освіти дорослих;

- розроблення й запровадження навчально-методичного, інформаційного забезпечення для системи освіти дорослих;

подальше вдосконалення процедур щодо доступності освіти впродовж життя і визначення професійно значимих і непрофесійних цілей освіти дорослих;

- аналіз та оцінка потреб дорослих громадян України в навчанні, а також створення методики визначення тематичної палітри, якості, територіальної і вартісної доступності освітніх програм;

- сприяння розвитку наукових досліджень з проблем освіти дорослих, орієнтованих на практичну діяльність;

- вивчення міжнародного досвіду діяльності комерційних структур і громадських організацій щодо надання освітніх послуг дорослим з метою виявлення його прогресивних ідей та визначення перспективних напрямів його адаптації в Україні;

- створення системи підготовки та перепідготовки викладачів для роботи з різними категоріями дорослого населення; організація та проведення систематичного навчання фахівців, які займаються питаннями організаційно-методичного забезпечення функціонування національної системи освіти дорослих;

- забезпечення державної підтримки наукових досліджень з проблем андрагогіки;

- поглиблення міжнародних зв'язків, розвиток форм і методів співпраці з відповідними інституціями зарубіжних країн для вивчення досвіду і поширення власних напрацювань у розвитку освіти дорослих.

У галузі економічного забезпечення:

- розроблення і впровадження механізмів стимулювання й заохочення громадян до навчання впродовж життя, а також роботодавців щодо участі в пролонгованому навчанні працівників;

- розвиток механізмів фінансування освіти дорослих; культивування інвестиційної привабливості освіти дорослих із подальшим впровадженням багатоканального та різнорівневого фінансування освіти дорослого населення.

5. Етапи впровадження концепції

Упровадження Концепції відбуватиметься в три етапи впродовж 2011-2015 рр.

2011-2012 рр. – розроблення проекту Закону України Про освіту дорослих; укладання плану заходів щодо розвитку системи освіти дорослих в Україні.

2013-2014 рр. – розвиток організаційно-управлінських механізмів у галузі освіти дорослих.

2014-2015 рр. – налагодження взаємодії усіх суб'єктів освітньої діяльності.

6. Очікувані результати

Упровадження основних положень Концепції дасть змогу:

- розвивати освіту дорослих як цілісну систему, що уможливило гарантії і права кожного громадянина країни на безперервну освіту впродовж життя;

- спрямовувати освіту дорослих на освоєння загальнолюдських цінностей, ідеалів гуманізму; гармонізувати інтереси особистості й суспільства, а також зробити освіту доступною для усіх верств населення;

- удосконалювати взаємозв'язок між ринком освітніх послуг та ринком праці, привести у відповідність обсяги, напрями та якість післядипломної освіти і навчання протягом життя до потреб замовників послуг, що відповідає завданням національної рамки кваліфікацій;

- забезпечити законодавче врегулювання розвитку освіти дорослих;

- визнати освіту дорослих, зокрема неформальну, невід'ємною складовою системи освіти України, що забезпечує право кожного її громадянина на безперервну освіту впродовж життя;

- створювати необхідні умови для всебічного розвитку особистості, реалізації особистісних потенційних можливостей, що сприятиме як її адаптації до динамічних соціально-економічних змін, так і соціальній захищеності дорослої людини;

- оновлювати і поглиблювати знання, удосконалювати вміння, інші компетентності, набуті людиною до входження у сферу оплачуваної трудової діяльності, що забезпечуються системою установ і освітніх програм, спрямованих на здобуття нових компетентностей і подальше їхнє збагачення;

- створювати умови для організації освіти дорослих і просвітницької діяльності та подальшої інтеграції України до світового освітньо-культурного простору як впливового чинника соціально-економічного розвитку країни;

– визначити шляхи взаємодії і партнерства державних органів, недержавних і громадських організацій, зокрема, Міністерства освіти, Міністерства соціальної політики, Міністерства у справах сім'ї та молоді, Конфедерації роботодавців України тощо;

– визначити статус педагогічного персоналу, що здійснює освіту дорослих;

– створити інформаційно-комунікаційний простір освіти дорослих із подальшим започаткуванням відповідних веб-сторінок, просвітницьких бюлетенів, реалізацією міжнародних освітніх програм та ін.